

ПРИКАЗИ

Мина Дармановић, Мирјана М. Менковић.
Етнографско наслеђе Косова и Метохије
– Одевање и Текстил из збирки Музеја у
Приштини и Етнографског музеја у Београду.
Београд: Етнографски музеј у Београду, 2013.

Монографско дело Мине Дармановић и Мирјане М. Менковић *Етнографско наслеђе Косова и Метохије, Одевање и текстил из збирки Музеја у Приштини и Етнографског музеја у Београду*, које у домену стручне литературе припада етнологско-музеолошкој врсти публикације „каталог збирки“, обимно је према опсегу обраде текстилних творевина, ликовној документацији, као и према доприносу у проучавању одевне културе, као важном делу материјалне културе. Проучавање музејских одевних предмета даје непобитне доказе о дуговековном битисању и стваралаштву матичног српског народа, као и других мањих етничких група на Косову и Метохији. Оно, тако, поставља добру основу за даље студијске разраде и заштиту косовско-метохијског културно-историјског наслеђа.

Заједничко издање сачуване етнографске збирке Музеја у Приштини са седиштем у Београду и дела одевне колекције Етнографског музеја у Београду природан је исход вишедеценијске сарадње неколико генерација музеалаца, која је посебно била изражена током трагичних збивања у Србији у последњих двадесетак година. Мала група стручњака успела је да у тешким околностима – вишегодишње албанске и, потом, НАТО агресије и окупације 1999. године, те изгнанства Срба с матичних косовско-метохијских огњишта – издвоји, пренесе у Београд, и спаси део српског културног традицијског наслеђа. Чување и заштита народних сеоских и градских ношњи, текстилног покућства и накита – као драгоценних музејских предмета – те рад на њиховој обради и проучавању одвија се у Етнографском музеју у Београду. Стицајем поменутих историјских околности дошло је до тесног повезивања збирки двају музеја, кустоса – руковалаца збиркама, као и истраживача који се

баве овом тематиком и ареалом. Тако је настала идеја о заједничкој обради косовско-метохијског материјала, а затим је уследило и објављивање истраживања. Циљ оваквог заједничког рада је да се стручној и широј јавности пружи што бољи увид у традиционално стваралаштво народа јужне српске покрајине.

Монографија о косовско-метохијској традиционалној одећи, текстилном покућству и намети из 19. и 20. века представља дело музејских етнологкиња које се су стручне за ову област – Мине Дармановић и Мирјане Менковић. Луксузно опремљена књига, врхунске ликовности, броји укупно 760 страна, са стручним текстом од 9. до 67. стране, каталогском обрадом збирки са изванредним колор-фотографијама, употпуњеним сажетим легендама које су приложене уз сваки предмет од 73. до 758. стране.

Увод у коме се објашњавају основни циљеви Музеја у Приштини, који је сада смештен у Београду, предочио је историчар Бранко В. Јокић у одељцима „Очување, заштита и развој музејског наслеђа на Косову и Метохији“ и „Даљи рад на очувању, заштити и развоју српског културног идентитета на Косову и Метохији“. Уз то, приложен је и цео текст „Молбе за имунитет културних добара“, која је упућена Мисији УН у Приштини 22.06.1999. године. Молба се позива на Хашку конвенцију о заштити културних добара у случају оружаног сукоба и Правилник за извршење Конвенције. Вредно је истаћи да се Бранко В. Јокић, вишегодишњи директор Музеја у Приштини и неуморни музејски и културни радник, истакао у покретању истраживања и у објављивању значајних дела о културно-историјским вредностима Косова и Метохије, посебно у времену његовог изгнанства из матичне средине, када је био приморан да ради у отежаним условима, суочивши се са ограниченим могућностима у остваривању својих стваралачких замисли.

Монографија је објављена на српском језику, а енглески превод прати прилоге Бранка В. Јокића, као и прамбулу насловљену „Зашти-

та музејског наслеђа на Косову и Метохији“. У преамбули, наиме, ауторке Мина Дармановић и Мирјана М. Менковић образлажу стручну и етнологску концепцију дела, као и етнички, културни и историјски значај обраде наслеђа, које је материјализовано у предметима традицијске културе из јужне српске регије. У каталожном излагању материјала заступљено је географско начело – од запада ка истоку, од једне до друге мање предеоне целине. У Метохији целине су следеће: Метохијски Подгор, Прекорупље, Ругово, Хвосно, Хас, Подримље, Призренски Подгор, Жур, Опoље, Гора, Средачка и Сиринићка жупа; на Косову: Качаник, Горња Морава, Новобрдска Крива Река, Централно Косово, Лаб, Дреница, Ибарска Долина и Ибарски Колашин.

Први део монографије сачињавају сажета стручна излагања о теми коју поставља књига. Сазнања која се односе на грађу Музеја у Приштини, у обиму од 33. до 54. стране, написала је Мина Дармановић. Ауторка је обухватила развој Етнографског одељења Музеја Косова и Метохије од оснивања 1947. године до данас. Ауторка истиче да је развоју Музеја, формирању збирки различитог културно-историјског садржаја, изради документације, поставкама изложби и издавачкој делатности, свој допринос дало више генерација истакнутих стручњака. Затим следе подаци о садашњој збирци Музеја Косова и Метохије која је похрањена у Етнографском музеју у Београду, и представљају се основне карактеристике сеоских и градских ношњи, текстилног покућства и накита. Уз релативно малобројне наводе стручне и научне литературе претходних истраживача, ауторка образлаже типолошка и стилска обележја представљеног материјала. Поред тога, ауторка представља значајне одлике облика, материјала, орнаментике, колорита, начина израде, њихова функционална знамења. Ауторка даје и осврт на време настанка предмета, као и на његову употребу током последњих деценија 19. и 20. века, када су на самосвојно народно рукотворство деловали различити културни наноси, сходно владајућим економским, друштвеним и историјским приликама, кроз време и простор, укључујући и данашње доба. Иза основних одређеница сваке групе предмета, Мина Дармановић излаже податке о сеоској и градској ношњи према хронолошком следу и према саставним деловима одевних целина, почев од оглавља до обуће у женском и мушком оделу, као и у дечијој одећи. Накит је систематизован преко украсних предмета за главу, груди, појаса, руку; текстилно покућство је представљено од ћилима, преко прекривки *струка*, до најзаступљенијих предмета – пешкира. Представљене су и поједине врсте оружја, као и асесоари уз женско и мушко одевање и опрему. Осим што је изложила податке и сазнања према групама и врстама предмета,

Мина Дармановић је, на зналачки начин, каталожски обрадила 1.977 предмета из фонда Музеја у Приштини.

У другом стручно-музеолошком тексту који се такође односи на косовско-метохијски одевни материјал, од 57. до 67. стране, ауторка Мирјана М. Менковић детаљно обрађује начин на који су предмети доспели у музеј и ушли у оквире музејске заштите. Обухваћен је период од Етнографског одељења у Народном музеју, које је основано 1844. године, затим његово издавање у самостални Етнографски музеј у Београду, од 1901. године па све до данас. Истакнут је рад и допринос знаменитих етнолога, антропогеографа и других културних посленика који су истраживали и набављали предмете непосредно на косовско-метохијском терену, затим појединачни и групни поклони углавном знаних дародаваца, откупи у Музеју, и други начини богаћивања збирки сеоске и градске ношње. У каталожској обради, обухваћено је 1.227 експоната из колекције сеоске ношње Косова и Метохије, с тим што је студија о градској ношњи ове ауторке објављена као засебно издање исте 2013. године.

Текстови ауторки Мине Дармановић и Мирјане М. Менковић илустровани су с 46 црно-белих оригиналних фотографија које представљају појединце, мање и веће групе људи у народним ношњама, што значајно употпуњује документацију начина одевања становништва јужних српских области при крају 19. и током 20. века.

Сагледавајући у целини вредност монографског дела *Етнографско наслеђе Косова и Метохије – Одевање и Текстил из збирки Музеја у Приштини и Етнографског музеја у Београду*, можемо са сигурношћу тврдити да је то значајан допринос етнологској науци и музеолошкој струци. Теме о традиционалном рукотворству јасно су концепцијски и садржајно изложене, и документарно потврђују постојаност српског идентитета на Косову и Метохији. Ауторке Мина Дармановић и Мирјана М. Менковић систематизовале су мношину етнографског материјала и сазнања с великом посвећеношћу и истрајношћу. На тај начин, оне су у стручном смислу оствариле основни циљ – да објављени подаци и збирке буду ослонац за даља вишесмерна проучавања одевних компонената, између осталих за развојно уобличавање одевних скупина у недовољно проученим пределима. Као каталог збирки, ово дело представља за музеолошку струку документ који садржи потпуне пописе предмета с подацима и фотографијама, који служе за идентификацију. Такав каталог би био од непроцењиве вредности и користи у случају оштећења или нестанка било ког од представљених предмета.

Осим тога, оличавајући комплементарност етнологских сазнања и музеолошке документарно-

сти, монографија доприноси, у друштвено-историјском смислу, очувању етничких карактеристика и знамења српског народа на Косову и Метохији. Она чува и подстиче сећање на културне творевине, без чијег памћења, очувања и вредновања нема ни будућности. Подстицање вредновања сопствене културне баштине и очувања етноса од посебне је важности у оквиру савремене глобалне политике и новог економског система, у коме

владајући моћни кругови настоје да наметну своја правила и вредности у већини животних области, нарочито мањим народима и њиховим државним заједницама. Објављивање дела остварено је уз финансијску подршку Министарства културе и информисања Републике Србије и Канцеларије за Косово и Метохију владе Републике Србије.

Јасна Бјеладиновић Јергић

Мирјана Менковић. *Грађанска ношња Срба у Призрену у XIX и првој половини XX века.*

Београд: Етнографски музеј у Београду, Центар за очување наслеђа Косова и Метохије „Mnemosyne“, 2013.

Писац ове монографске књиге Мирјана Менковић, као стручњак широке научне компетенције и велике креативности, била је посебно кадра да направи дело из области материјалне културе. Ауторка се користила утврђеним методолошким поступцима, али је изградила и сопствену методологију, која не само да олакшава будућа истраживања него и обавезује будућа постигнућа сродног типа. Сложеност задатка који је прихватила колегиница Мирјана Менковић огледа се у проучавању процеса културних и историјских прожимања у Призрену и шире, и не само када је у питању грађанска ношња. Тесан и трајан међусобни контакт вера и народа, и њихово културолошко шаренило – мада је постојало и у другим српским срединама – нигде није било тако изражено као у Призрену, нити тако верно и упечатљиво документовано кроз свакодневне одевне предмете.

У монографији је исцрпно анализирана вредна грађа, и то: изузетно богат материјал из музејских збирки – Етнографског музеја у Београду, Музеја у Приштини и Народног музеја у Врању – који чине како одевни предмети тако и писани материјал; као материјал посебно се издваја рукописна грађа Христофора Црниловића, те објављена Колекција Мери Дарам, затим путописи – посебно Полине Ирби и Џорџине Мјуир Макензи. Рад на том драгоценом материјалу је резултирао овом богатом монографијом с прелепим илустрацијама. Мирјана Менковић је, на тај начин, изградила оригиналан приступ који се може примењивати у сличним истраживањима. Будући истраживачи имају узор, поуздане путоказе, али нимало лак задатак да достигну високо постављене домете оваког узорног стручног и научног остварења Мирјане Менковић у

монографији *Грађанска ношња Срба у Призрену у XIX и првој половини XX века*, која ће, несумњиво, добити статус догађаја у нашој струци. Наиме, ова ношња представља један од најлепших облика одевања у југоисточној Европи, развила се на простору данашњег Косова и Метохије, посебно у Призрену, и то као одраз и показатељ нарастале моћи српске чаршије у 19. и првој половини 20. века.

Из увода издвајам: „Овај образац одевања, који се уобличавао и трајао у оквирима сложеног политичког, демографског, економског, друштвеног и културног амбијента, додатно потресеног и отежаног Балканским ратовима (1912–1913) и Првим светским ратом (1914–1918), често је занемариван у истраживањима српске културне историје, те зато нимало не чуди да је далеко мање познат широј стручној и културној јавности.“ У погледу одевања присутна је изненађујућа толерантност и неконфликтност, упркос сложеним и неретко антагонистичким, политичким, економским и друштвеним односима између етничких група и конфесија. Главни центар моћи Истанбул, као и регионални центар Скадар, утицали су на настајање модела одевања у Призрену.

Тако се од половине 19. века до почетка 20. века на простору Скадра и Призрена, одвијала размена одевних елемената између све три конфесије, а издвајају се *димје* и *џубе*, који су дорађивани и модификовани у оквиру конфесија. Томе је нарочито допринело јачање трговине и занатства у српској заједници у Призрену. Јасно се да видети да централно место има џубе, за које се сматра да је уобичено под западним утицајем – првенствено Венеције. „Кратко, тамно и децентно *скадарско џубе* се у Призрену средином XIX века трансформише у репрезентативан облик, богато украшен златном срменом нити, гајтанима и позамантеријском траком. Важну улогу у процесу промене у украшавању џубета имали су златари Албанци католици, који су ширећи се у XVIII веку из околине Скадра и у Призрену основали један од најзначајнијих златарских центара.“